

РЕЦЕНЗІЯ

**д.е.н, доцента, професора кафедри фінансових технологій
та банківського бізнесу Спасів Наталії Ярославівни
на дисертацію Гузели Ірини Анатоліївни
на тему «Податкове регулювання страхового ринку України»,
яка подана на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 07 «Управління та адміністрування»
за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»**

1. Актуальність обраної теми дослідження

Податкове регулювання страхового ринку України є проблемою, яка потребує практичного вирішення, що неможливо зреалізувати без теоретичних розробок і напрацювань концептуального характеру. Адже, незважаючи на досягнутий прогрес щодо оптимізації державного регулювання страхової діяльності в Україні крізь призму законодавчих змін щодо порядку оподаткування фінансових результатів діяльності страховиків, зменшення ставки оподаткування прибутку за іншими видами діяльності страховика, суб'єкти страхових відносин стикаються у своїй діяльності з низкою проблем, що потребують негайного вирішення. По-перше, зниження попиту на більшість видів страхування в умовах пандемії та воєнного стану, що призводить до перманентного зменшення обсягу фінансових результатів і впливає на рівень чистого прибутку, а, відтак, і на надходження податкових платежів від учасників страхового ринку. По-друге, значна збитковість операцій в контексті звичайної діяльності, що знижує можливості для формування власної політики економічного розвитку з відповідним фінансовим забезпеченням. По-третє, зростання витрат на здійснення основної діяльності страховиками, зокрема операційних, що стримує розвиток страхового ринку й негативно впливає на рівень податкових надходжень до бюджету. По-четверте, діюча система подвійного оподаткування, яка негативно позначається на результативності страхової діяльності. По-п'яте, зниження рівня капіталізації ринку, що не забезпечує надходження фінансових ресурсів з інших джерел. З огляду на це

сьогодні першочерговим є пошук альтернативних підходів для поступального відновлення та подальшого розвитку страхових відносин, детермінант якого – оптимальне податкове регулювання страхового ринку та повномасштабна дієздатність інститутів, що забезпечують ефективність його функціонування.

Актуальність обраної теми дисертаційної роботи також підтверджується її зв'язком із науково-дослідними темами Західноукраїнського національного університету, зокрема: «Діджиталізація фіскального простору в контексті забезпечення національної безпеки України» (державний реєстраційний номер 0121U109486), «Фіскальні виклики та асиметрії в умовах трансформації публічних фінансів: українські реалії» (державний реєстраційний номер 0117U000146), «Пріоритети фіскальної політики України в умовах дивергенцій митно-податкових інститутів» (державний реєстраційний номер 012218U000765), у межах яких автором обґрунтовано теоретико-методологічний та розроблено практичний інструментарій щодо податкового регулювання страхового ринку України.

2. Особистий внесок дисертанта в отриманих наукових результатах

За своєю суттю автор сформувала нову концептуальну точку зору на здійснення податкового регулювання страхового ринку. Виокремлення і зосередження наукових зусиль на дослідженні еволюційно-інституціональних та організаційно правових засад податкового регулювання страхового ринку, оцінці сучасних реалій оподаткування діяльності страховиків, розробки напрямів удосконалення податкового регулювання страхового ринку за імплементації кращих зарубіжних практик дозволило вибудувати струнку та науково-переконливу власну систему поглядів та співвідносність теоретичних уявлень про логіку та взаємозалежність фінансових, структурних та інституціональних змін в процесі державного регулювання страхового ринку України. Поставлена мета в значній мірі досягнута за допомогою застосування теоретичного та методологічного плюралізму, виявлення еволюційних змін в процесі реформування системи оподаткування діяльності страховиків в Україні, обґрунтування концепції, з'ясування специфіки державного регулювання

страхового ринку та розробки напрямів його удосконалення задля збалансування інтересів страховиків і держави.

Логіка викладу матеріалу, застосований методологічний інструментарій, зосередження автора на міждисциплінарних проблемах аналізу фінансових відносин в податкового регулювання страхового ринку, є на наше переконання, ще одним аргументом того, що в фінансовій науці епоха вузької спеціалізації та лінійного мислення себе вичерпала. Тому здійснене автором глибоке наукове дослідження із подальшим розробленням й обґрунтуванням на цій основі пропозицій щодо удосконалення податкового регулювання страхового ринку України є особистим внеском у розвиток вітчизняної фінансової й страхової науки та практики.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність забезпечено логічною структурою дисертації та використанням сучасних методів наукового пізнання та емпіричних досліджень.

Аналіз змісту дисертації засвідчив, що поглиблене вивчення значного обсягу вітчизняних і зарубіжних джерел наукової літератури із використанням сучасних методів і методик, достовірних джерел статистичної інформації, апробацією наукових результатів на міжнародних науково-практичних конференціях, а також публікацією достатньої кількості наукових праць у виданнях, що внесено до реєстру міжнародних наукометричних баз та фахових виданнях, дозволяє визнати дисертаційну роботу логічно побудованим завершеним науковим дослідженням.

Методологічні підходи до розв'язання поставлених у дисертації завдань знаходяться у предметному полі фінансової теорії. Здобувач досліджує окреслені проблеми крізь призму еволюційного та інституціонального підходів, що дозволяє ґрунтовно підійти до розробки сучасних детермінант податкового регулювання страхового ринку України. Згідно логіки дисертаційної роботи автором спочатку розглянуто теоретико-методологічні основи дослідження

податкового регулювання страхового ринку, а далі розкрито концептуальні засади його формування, оцінено стан і сучасні реалії функціонування, а також стратегічні орієнтири модернізації та розвитку за використання кращих світових практик.

Дослідження, проведене за темою дисертації, відповідає поставленій меті та корелює із визначеними завданнями. Застосовані автором підходи до визначення об'єкту та предмету дослідження забезпечують змістовність викладеного в дисертації матеріалу та одержання обґрунтованих висновків, які аргументують виконані завдання та підтверджують досягнення поставленої мети й засвідчують глибоке знання матеріалу, високий рівень наукової підготовки, уміння аргументовано і результативно використовувати методи дослідження для отримання наукового і практично цінного результату.

Теоретичні положення дисертаційного дослідження підкріплено факторним, композиційним і канонічним аналізом, що дало змогу ідентифікувати проблеми в оподаткуванні страховиків, виявити структурно-причинні комплекси динаміки результативності українських страхових компаній та розробити альтернативні сценарії обґрунтування вибору бази оподаткування страховиків з позиції мінімізації недоотримання податкових надходжень до бюджету.

Дисертант, акцентуючи на проблемних тенденціях податкового регулювання страхового ринку, цілком слушно доходить висновку про використання кращих світових практик задля збалансування інтересів страховиків і держави. Проведене узагальнення зарубіжного досвіду зумовило необхідність розробки сценаріїв оподаткування доходів (прибутків) українських страховиків. Саме тому автор моделює 4 можливі сценарії оподаткування доходів (прибутків) українських страховиків та визначає оптимальний податковий режим для страхового бізнесу, що уможливить рівномірний розподіл податкового навантаження серед страховиків і забезпечить гарантії формування скарбниці держави, узгодивши інтереси учасників страхового бізнесу і держави. Таким чином автор отримала новітній інструментарій прийняття фінансових рішень задля раціонального поєднання

фіскальної та регулюючої функції податків в контексті збалансування інтересів держави і страхових компаній.

4. Ступінь наукової новизни результатів дисертаційного дослідження

До найбільш вагомих результатів, що розкривають особистий внесок автора в розробленні досліджуваної проблеми та характеризують наукову новизну дослідження, можна віднести такі:

- запропоновано авторське тлумачення сутності поняття «податкове регулювання страхового ринку», у якому охоплено увесь комплекс елементів (суб'єкт, об'єкт, інструменти, методи і мету регулювання) з врахуванням специфіки оподаткування бізнес-процесів на страховому ринку, що дало змогу подолати фрагментарний підхід до визначення цього поняття;

- розвинуто теоретичні підходи до класифікації інструментів податкового регулювання страхового ринку із виокремленням ознак, що дасть змогу структурувати і системно його впорядкувати;

- удосконалено науково-методичні підходи до визначення детермінант динаміки оподаткування страхової діяльності за використання факторного, кореляційного і канонічного аналізу, за результатами якого можна встановити комплексний взаємозв'язок між основними показниками результативності діяльності страхових компаній на ринку та податковим регулюванням цієї діяльності, отримати їхні кількісні оцінки та виявити системоутворюючі чинники формування чистого фінансового результату страховиків;

- удосконалено теоретико-методичний підхід до оцінювання варіативності бази оподаткування страхових компаній із використанням інструментарію композиційного аналізу із застосуванням методу «Census II». Практична апробація цього підходу дала змогу обґрунтувати альтернативний вибір бази оподаткування страхових компаній з найнижчим рівнем варіативності, що сприятиме оптимізації податкового регулювання страхового ринку в контексті мінімізації бюджетних ризиків;

- набув подальшого розвитку науково-прикладний підхід до моніторингу результативності діяльності страхових компаній, що дасть змогу визначити

динаміку доходів, витрат, фінансових результатів за усіма видами діяльності та операціями страховика, виявити тенденції формування чистого прибутку (збитку) та оцінити вплив системи оподаткування на ефективність функціонування страхового ринку;

- розроблено науково-методичний інструментарій щодо моделювання альтернативного сценарію оподаткування доходів (прибутків) страховиків, використання якого дасть змогу виокремити негативні тенденції й окреслити вектори підвищення ефективності податкового регулювання страхового ринку України.

5. Повнота опублікування основних положень дисертації

Основні положення дисертації висвітлені в повній мірі в 20 наукових працях. Зокрема, у наукових фахових виданнях опубліковано 4 статті, 1 стаття – у виданні, що внесена до реєстру міжнародної наукометричної бази Scopus; 1 стаття – у науковому періодичному виданні Чехії; 13 публікацій – у збірниках за матеріалами міжнародних науково-практичних конференцій. З наукових праць, що опубліковані у співавторстві, до дисертації включено лише ті положення, пропозиції та висновки, які належать особисто здобувачу, особистий внесок у таких наукових працях зазначений у списку публікацій. Профіль видань і зміст наукових праць відповідають встановленим вимогам до повноти висвітлення отриманих результатів дисертаційної роботи на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Кількість опублікованих наукових праць за темою дисертації та повнота відображення положень роботи у таких працях відповідають чинним вимогам. Перелік опублікованих праць за темою дисертації відображає зміст роботи відповідно до вимог МОН України.

6. Теоретичне та практичне значення отриманих результатів і рекомендації про їх використання

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретико-методологічні положення, методичні підходи, висновки та практичні рекомендації, викладені в дисертаційній роботі, створюють системну обґрунтовану основу для удосконалення податкового регулювання страхового ринку України за сучасних трансформаційних процесів, пов'язаних із інституціональними перетвореннями в страховому секторі. Наукові результати дослідження використані у практичній діяльності Головного управління Державної податкової служби в Івано-Франківській області (довідка №8319/6/09-19-00 від 11.08.2021). Рекомендації автора щодо формування науково-обґрунтованої методики розрахунку податкових різниць, які пов'язані з формуванням страхових резервів та на які коригується оподатковуваний прибуток, взяті для використання Асоціацією «Страховий бізнес» при розробці пропозицій для Комітету з питань фінансів, податкової та митної політики Верховної Ради України, Міністерства фінансів України та Національного банку України щодо модернізації оподаткування страховиків (довідка № 326/1 від 07.09.2020). Також окремі результати роботи використовуються в навчальному процесі Західноукраїнського національного університету під час викладання дисциплін «Податкова система», «Страховання», «Страховий менеджмент».

7. Оцінка структури дисертації, мови та стилю викладення

Вивчення змісту дисертації та публікацій Гузели І.А. дало змогу констатувати про високий теоретичний рівень й достовірність основних положень і висновків проведеного дослідження. Дисертаційна робота написана державною мовою за використання наукового стилю викладу матеріалу, характеризується логічною структурою, наявністю необхідного ілюстративного матеріалу та додатків. За своєю структурою дисертація є логічно побудованим комплексним дослідженням, яке представлено обґрунтованими теоретико-концептуальними, науково-методичними підходами та практико-орієнтованими

рекомендаціями щодо векторів модернізації податкового регулювання страхового ринку України. У дисертаційній роботі чітко визначено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано мету і завдання дослідження, які узгоджуються та послідовно розкриваються у всіх взаємопов'язаних розділах. Тема, обрана дисертантом, є актуальною. Дисертація представляє цілісне, самостійне і завершене наукове дослідження, в якому розглянуто теоретичні, методичні та практичні аспекти податкового регулювання страхового ринку, проведено аналіз та оцінювання практики оподаткування страхових компаній, розроблено науково-практичні рекомендації щодо векторів модернізації податкового регулювання страхового ринку за імплементації зарубіжного досвіду. Дисертаційна робота Гузели І.М. містить наукову новизну та має практичне значення. Теоретичний та практичний рівень роботи свідчить про глибокі фахові знання автора проблем податкового регулювання страхового ринку.

Слід акцентувати увагу на використанні значної кількості актуального аналітичного й статистичного матеріалу, що сприяє більш повному розкриттю завдань дослідження. Теоретична та методологічна складові наукового дослідження сформовані послідовно та розгорнуто, з урахуванням чіткої логіки, що свідчить про опрацювання значної кількості літературних джерел, нормативно-правових актів, періодичної і монографічної наукової літератури, які стосуються теми дисертації, а також про обізнаність автора щодо проблематики обраної теми. Автор вільно оперує специфічною термінологією, яка застосовується в роботі, зрозуміло викладає думки, що засвідчує належний теоретичний і фаховий рівень володіння зазначеною проблематикою. трактувань.

Здобувач вільно оперує специфічною термінологією, яка застосовується у даній галузі фінансової науки, логічно і зрозуміло викладає матеріал, що засвідчує належний теоретичний рівень підготовки, відображає високий фаховий рівень і компетентність.

8. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Вивчення змісту дисертації та публікацій Гузели І.А. дало змогу констатувати, що автор дотримується повністю принципів і норм академічної доброчесності. По тексту роботи присутні посилання на джерела наукової літератури, а також посилання на джерела статистичної інформації, які використовуються у емпіричних дослідженнях. У дисертаційній роботі не виявлено порушень академічної доброчесності, усі наявні посилання на джерела зроблено із дотриманням норм законодавства про авторське право.

9. Дискусійні положення та недоліки дисертації

Проте слід зауважити певні дискусійні моменти.

1. У цілому погоджуючись із авторською трактовкою інституціональних засад податкового регулювання страхового ринку, в тому числі із виокремленням інституцій податкового регулювання - формальних та неформальних правил (с. 65-66), зазначимо, що, на наш погляд, потребують глибшого розгляду саме неформальні правила, які забезпечують появу такого негативного явища як тіньовий страховий бізнес, що спричиняє ухилення від сплати податків і недоотримання податкових платежів до бюджету. На наш погляд, варто було б детальніше розглянути роль неформальних інституцій у податковому регулюванні страхового ринку України.
2. За використання інструментарію статистичного аналізу (п. 2.1) в контексті оцінювання результативності діяльності страховиків та визначення впливу оподаткування на динаміку їх чистого прибутку здобувач серед інших використовує елементи кореляційного аналізу. Однак робота значно б виграла, якби її автор спробувала для повноти і репрезентативності аналізу розширити його розрахунком інших показників, зокрема показала взаємозв'язок між визначеними показниками за допомогою F-критерія Фішера.
3. Доцільність і доречність використання економетричних моделей завжди є ключовим чинником якості проведених досліджень. Зокрема, придатність того чи іншого методу до конкретних емпіричних досліджень можна встановити лише за умови характеристики сутності методу моделювання. Саме тому

проведене економетричне моделювання з використанням ПП Statistica 12.0 у п. 2.2 та у п. 2.3 доцільно було супроводити більш детальним теоретичним описом використовуваних методів моделювання.

4. Проміжні математичні перетворення доцільно було б винести у додатки, оскільки це б дало змогу не переобтяжувати текст громіздким математичним матеріалом. Також присутні певні неточності при описі проведених математичних розрахунків, відтак їх слід редакційно поправити.

Утім, висловлені зауваження та дискусійні положення не впливають на загальну високу оцінку дисертаційної роботи і можуть слугувати основою для наукової дискусії та продовження автором наукових досліджень за обраним напрямом.

10. Відповідність дисертації паспорту спеціальності, за якою вона подається до захисту

Достатній рівень обґрунтованості наукових положень, достовірність отриманих результатів, значимість висновків і рекомендацій, отриманих особисто здобувачкою підтверджена їхньою апробацією на дев'яти науково-практичних конференціях, а також засвідчена довідками про впровадження. Отже, є підстави вважати, що сформульовані результати дослідження є обґрунтованими як у теоретико-методичному так і практичному аспектах. Тема дисертації за змістом і складом вирішених завдань відповідає паспорту спеціальності.

Висновок

Аналіз змісту дисертації Гузели І.А. на тему «Податкове регулювання страхового ринку України» дає підставу зробити висновок, що вона є актуальним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, виконаним на належному теоретичному рівні, має практичне значення, в цілому відповідає усім вимогам щодо такого виду наукових робіт і рекомендується до захисту.

За актуальністю, змістом, повнотою вирішення поставлених завдань, науковою новизною отриманих результатів і фаховим спрямуванням

дисертаційна робота відповідає спеціальності 072 – Фінанси, банківська справа та страхування, а також вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022, а її автор – Гузела Ірина Анатоліївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 072 – Фінанси, банківська справа та страхування в галузі знань 07 Управління та адміністрування.

Професор кафедри фінансових технологій
та банківського бізнесу

Західноукраїнського національного університету
доктор економічних наук, доцент

Наталія СПАСІВ

Підпис: *Наталія СПАСІВ*

Завіряю:
НАЧАЛЬНИК
ЗАГАЛЬНОГО ВІДДІЛУ *Анна Євченко*